Οι καβγάδες για το σχέδιο πόλης

Η Αθήνα βρισκόταν ακόμα κάτω από τουρκική κατοχή, όταν ξεκίνησε να σχηματίζεται η ιδέα ότι θα μπορούσε να γίνει η πρωτεύουσα του αναδυόμενου ελληνικού κράτους. Και οι πρώτες βάσεις για το κτίσιμο της νέας πόλης μπήκαν στα 1831:

Γεννημένος στον Βελβενδό της Κοζάνης (1802), ο Σταμάτης Κλεάνθης σπούδασε στη σχολή Ντέκα της Αθήνας, εντάχθηκε στον Ιερό Λόχο του Υψηλάντη, αιχμαλωτίστηκε από τους Τούρκους στην μάχη στο Δραγατσάνι, δραπέτευσε κι έφυγε στην Γερμανία, όπου σπούδασε αρχιτεκτονική στη Λειψία και στο Βερολίνο. Εκεί γνωρίστηκε κι έγινε φίλος με τον συμφοιτητή του, Έντουαρτ Σάουμπερτ (Eduard Schaubert, 1804 - 1860). Και οι δυο είχαν δάσκαλό τους τον περίφημο νεοκλασικιστή αρχιτέκτονα Κάρολο Φρειδερίκο Σίνκελ (Karl Friedrich Schinke l, 1781 - 1841).
Κλεάνθης και Σάουμπερτ, στα 1830, βρέθηκαν στην Ελλάδα. Εργάστηκαν στην Αίγινα αλλά, μετά την δολοφονία του κυβερνήτη και εργοδότη τους, Ιωάννη Καποδίστρια (το 1831), βρέθηκαν στην Αθήνα.

Νοέμβρη του 1831, ξεκίνησαν να αποτυπώνουν την τοπογραφία της πόλης και να εκπονούν την πρότασή τους για την πολεοδομική μετατροπή του άχαρου χωριού σε σύγχρονη πόλη. Τον Μάη του 1832, οι μεγάλες δυνάμεις (Γαλλία, Ρωσία και Αγγλία) επέλεξαν ως βασιλιά των Ελλήνων τον Όθωνα, δευτερότοκο γιο του βασιλιά της Βαυαρίας, Λουδοβίκου Α'. Τον ίδιο εκείνον μήνα, Κλεάνθης και Σάουμπερτ πήραν εντολή από την προσωρινή κυβέρνηση να εισηγηθούν τα σχέδια της νέας πόλης, είτε αυτή θα γινόταν η πρωτεύουσα του κράτους είτε όχι. Τα σχέδια υποβλήθηκαν τον Δεκέμβρη. Τον Γενάρη του 1833, ο νεαρός βασιλιάς αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο. Την 1η Απρίλη, οι Τούρκοι παρέδωσαν Αθήνα και Ακρόπολη στο ελληνικό κράτος. Στις 11 του μήνα, ο νεαρός βασιλιάς, ο αδελφός του και διάδοχος της Βαυαρίας, Μαξιμιλιανός, και τα μέλη της αντιβασιλείας πήραν μια πρώτη γεύση της περιοχής, όπου έμελλε να δημιουργηθεί η νέα Αθήνα. Στις 29 Ιουνίου, η αντιβασιλεία ενέκρινε τα σχέδια και στις 6 Ιουλίου (1833) υπογράφτηκε το σχετικό Βασιλικό Διάταγμα. Έμελλε να επιλεγεί η νέα πρωτεύουσα.

'Ηταν μεγάλο πρόβλημα: Κάποιοι ήθελαν να μείνει πρωτεύουσα το Ναύπλιο, όπου ήδη βρίσκονταν οι

δημόσιες υπηρεσίες. Άλλοι επέμεναν για την Κόρινθο, πρώ τη έδρα της «προσωρινής διοίκησης της χώ ρας» (το 1821) και άλλοι το Άργος (δεύτερη έδρα της). Κι ο Γιόχαν Γκούτενσον (Johann Gottfried Gutensohn, 1792 - 1851), αρχιτέκτονας που είχε ακολουθήσει τον Όθωνα προσμένοντας να αναλάβει καλές δουλειές στην Ελλάδα, πρότεινε πρωτεύουσα να γίνει ο τότε έρημος Πειραιάς, που θα αναπτυσσόταν προς την Αθήνα. Και η Αθήνα, με ανάδειξη των αρχαιολογικώ ν μνημείων της, θα γινόταν τόπος πράσινου για επαύλεις και βίλες. Ο πατέρας του Όθωνα, όμως, ήταν φανατικός αρχαιολάτρης. Άλλωστε, είχε αγοράσει ολόκληρη την συλλογή του αρχαιολόγου
Έντουαρντ Ντόντουελ
262

. Η γνώ μη του υπερίσχυσε: Η Αθήνα κατακυρώ θηκε ως η πρωτεύουσα του νέου ελληνικού κράτους. Ο Παναγής Σκουζές ίδρυσε τον δήμο Αθηναίων κι έγινε ο πρώ τος δήμαρχός του. Με τον Μιχαήλ Σχινά να διορίζεται πρώ τος νομάρχης Αττικής και Βοιωτίας.

Τέλη του 1833, ξεκίνησε η χάραξη της νέας πόλης σύμφωνα με τα σχέδια των Κλεάνθη και Σάουμπερτ: Περίπου η μισή (από τα ριζά της Ακρόπολης και βόρεια) της υπάρχουσας πόλης θα απαλλοτριωνόταν, ώ στε να γίνουν εκεί αρχαιολογικές ανασκαφές. Και η υπόλοιπη μισή θα αναμορφωνόταν σε

οικοδομικά τετράγωνα, με την χάραξη νέων δρόμων. Οι τρεις κύριοι οδικοί άξονες θα σχημάτιζαν τρίγωνο με βάση τη σημερινή οδό Ερμού από τις άκρες τις οποίας θα περνούσαν λεωφόροι, οι σημερινές Σταδίου και Πειραιώ ς, που θα ενώ νονταν στο ύψος της σημερινής πλατείας Ομονοίας, όπου προβλεπόταν να κτιστούν τα ανάκτορα. Τρεις στρογγυλές πλατείες στις άκρες του τριγώ νου και κάποιες τετράγωνες (ανάμεσά τους οι σημερινές Κουμουνδούρου και Κλαυθμώ νος), βουλεβάρτα και δεμένοι αισθητικά δρόμοι συμπλήρωναν τα σχέδια με την πόλη να επεκτείνεται με πρόβλεψη να δεχτεί συνολικά 40.000 κατοίκους.

Ξεκίνησε νέος χαμός. Τα σχέδια έθιγαν ιδιοκτησίες σε ολόκληρο το εύρος της υπάρχουσας πόλης, που προβλεπόταν να απαλλοτριωθούν. Οι διαμαρτυρίες μετατράπηκαν σε κατηγορίες για κερδοσκοπία. Όμως, στις 10 Μάρτη (1834), ο βασιλιάς Όθωνας ήρθε για δεύτερη φορά στην Αθήνα: Σε επίσημη τελετή, έβαλε τον θεμέλιο λίθο για

να ξεκινήσουν οι εργασίες της ανέγερσης του νέου ανακτόρου στην περιοχή της σημερινής πλατείας Ομονοίας. Φαναριώτες, κυρίως, είχαν σπεύσει να αγοράσουν γη εκεί κοντά, ελπίζοντας στην άνοδο των τιμών. Άδικος κόπος: Οι διαμαρτυρίες ενάντια στο πολεοδομικό σχέδιο συνεχίζονταν όλο και πιο έντονα. Μάη του 1834, ο από τους αντιβασιλιάδες Μάουερ έφτασε στην Αθήνα για να αντιμετωπίσει από κοντά την κατάσταση. Έγινε δέκτης φοβερών αποδοκιμασιών. Ιούνιο (11 του μήνα), η χάραξη της νέας πόλης αναστάλθηκε. Κλήθηκε από την Βαυαρία ο Λέο φον Κλέντσε (Leo von Klenze, 1784 - 1864), αρχιτέκτονας της βαυαρικής αυλής, να σουλουπώσει την κατάσταση. Έμεινε ως τον Ιούλιο (1834) και αναθεώρησε τα σχέδια: Μίκρυνε το πλάτος των δρόμων δημιουργώντας μια γραφική κωμόπολη ανάμεσα στην Ακρόπολη και του Φιλοπάππου. Η έκταση της νέας πόλης περιορίστηκε, οι απαλλοτριώσεις, όσο γινόταν, αποφεύχθηκαν, η θέση των ανακτόρων άλλαξε και οι μέσα στην πόλη λεωφόροι καταργήθηκαν. Η οδός Πανεπιστημίου γλίτωσε με πλάτος 32 μέτρα (έγινε βουλεβάρτο). Όσο για τα ανάκτορα, «μετακινήθηκαν» στον Κεραμεικό. Οι κερδοσκόποι έσπευσαν κι εκεί να αγοράσουν γη.

Ήταν 18 Σεπτέμβρη του 1834, όταν η Αθήνα ανακηρύχθηκε πρωτεύουσα του κράτους. Με τις 10 Δεκέμβρη (1η του μήνα με το παλιό ημερολόγιο) να είναι η μέρα της εκεί εγκατάστασης των αρχών. Ήδη, Κλεάνθης και Σάουμπερτ είχαν υποβάλει τα πολεοδομικά σχέδια για την ανάπτυξη της

πόλης του Πειραιά. Έμελλε να εγκριθούν στα 1838.

Η εγκατάσταση του Όθωνα

Η τρίτη φορά που ο Όθωνας έφτασε στην Αθήνα ήταν για να κατοικήσει μόνιμα: Αυτός και η ακολουθία του μεταφέρθηκαν με πλοίο, από το Ναύπλιο στον Πειραιά, που τότε ήταν έρημος από κατοίκους (150 συνολικά άνθρωποι, οι περισσότεροι μετανάστες, ζούσαν εκεί). Η πομπή διέσχισε ερημιές και ελαιώνες κι έγινε δεκτή με οργανωμένη υποδοχή που τον επευφημούσε.

Το δημόσιο είχε αγοράσει την κατοικία του Χιώ τη τραπεζίτη, Αλέξανδρου Κοντόσταυλου, και την είχε διαρρυθμίσει για να δεχτεί τον βασιλιά ως προσωρινή κατοικία του. Βρισκόταν εκεί όπου σήμερα υψώ νεται η Παλιά Βουλή (στην οδό Σταδίου).

Ο Γερμανός δημοσιογράφος και σατιρικός συγγραφέας, Καρλ Λούντβιχ Μπέρνε (1786-1837), που ζούσε εξόριστος

στο Παρίσι, είχε προαναγγείλει γλαφυρά την άφιξη του νεαρού βασιλιά:

«Και κει που ο αρχαίος Διογένης έκανε βόλτα στην παραλία, παρέα με τον Περικλή και τον Ιπποκράτη, ένα πλοίο ήρθε κι άραξε. Κατέβηκε ένα παιδαρέλι, ο Όθωνας, που είδε τον κόσμο κι άρχισε να απαγγέλλει το διάγγελμά του:

"Έλληνες,

Καθώς σας είναι γνωστό, η Ελλάδα από τα αρχαία χρόνια ανήκε στη Βαυαρία. Οι Πελασγοί ζούσαν στο Όντενβαλντ και οι Ίωνες κατάγονται από το Λάντσγουντ. Εγώ ήρθα εδώ για να σας κάνω ευτυχισμένους (...). Εσείς να κοιτάτε μόνο τις ελιές σας. Είστε μέλη της Γερμανικής Ένωσης. Οι υπουργοί μου θα σας ανακοινώσουν τις τελευταίες αποφάσεις της γερμανικής ομοσπονδιακής βουλής. Για βασιλική επιχορήγηση θα μου δίνετε έξι εκατομμύρια γρόσια και θα σας επιτρέπω να πληρώνετε τα χρέη μου...".

Ο Διογένης έχωσε το φανάρι του στο πρόσωπο του νεοφερμένου μουρμουρίζοντας ότι για άνθρωπο έψαχνε κι

όχι για κάποιον να τον φορέσει σαμάρι, ο Περικλής αναρωτήθηκε πότε μίλησε για ξενόφερτο ηγεμόνα στον Επιτάφιό του και ο Ιπποκράτης, πιο πρακτικός, πήγε κι έφερε έξι αραμπάδες τρελόχορτο μήπως και φέρει στα συγκαλά του τον παλαβό ξένο…».

Οι Αθηναίοι μάλλον δεν πήραν είδηση το δημοσίευμα. Εκείνο που τους απασχολούσε ήταν ότι, οι αντιβασιλιάδες (Άρμανσπεργκ και Χάιντεκ, καθώς ο τρίτος από αυτούς, ο Μάουερ, είχε ήδη ανακληθεί στο Μόναχο), όπως είχαν κάνει και στο Ναύπλιο, παραμέρισαν τους Έλληνες, τοποθέτησαν στις θέσεις κλειδιά Βαυαρούς, αγνόησαν τα προβλήματα της χώρας, πήγαν ενάντια στην ψυχολογία του λαού κι έγιναν μισητοί. Ουσιαστικά οι Βαυαροί συμπεριφέρονταν ως κατακτητές και οι κάτοικοι της Αθήνας έμεναν με την εντύπωση ότι βρίσκονταν υπό κατοχή. Απλά, είχαν ανταλλάξει την τουρκοκρατία με την βαυαροκρατία.

Με τους Έλληνες κατοίκους της Αθήνας να χωρίζονται στον απλό λαό και σε τρεις μεγάλες και αντιμαχόμενες φατρίες:

Ήταν οι «Φαναριώτες», στους οποίους περιλαμβάνονταν κοτζαμπάσηδες και αριστοκράτες που είχαν χάσει την πολιτική δύναμη, την οποία, επί τουρκοκρατίας, τους είχε

εξασφαλίσει η οθωμανική διοίκηση. Είχαν, όμως, διεισδύσει σε νευραλγικές θέσεις της κρατικής μηχανής και, με την εκμετάλλευση της γραφειοκρατίας αλλά και τις διασυνδέσεις τους, αποκτούσαν καινούρια ισχύ: «Έτσι που σχημάτιζε κανείς την εντύπωση ότι η Κωνσταντινούπολη είχε μεταφερθεί στην Αθήνα»
263

.

Ήταν και οι «επήλυδες», οι ξενόφερτοι που συγκέντρωναν στα χέρια τους τον όποιον πλούτο και ζητούσαν την ένταξή τους στη νέα αριστοκρατία. Ήταν και οι «αγωνιστές», εκείνοι που είχαν πολεμήσει για την ελευθερία του τόπου και είχαν παραγκωνιστεί από τους Βαυαρούς αλλά και τους ντόπιους καταληψίες της εξουσίας. Πολλοί από αυτούς αντιμετώπιζαν ακόμα και προβλήματα επιβίωσης: Ο σπουδαίος Νικήτας Σταματελόπουλος, ο για τους συντρόφους του Νικηταράς ο Τουρκοφάγος, για παράδειγμα, έφτασε να ζει χάρη στην «άδεια επαιτείας», που του επέτρεπε να ζητιανεύει κάθε Παρασκευή. Κι ο αρχιστράτηγος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (από τον Μάη του 1834) ήταν φυλακισμένος και μελλοθάνατος. Η αντιβασιλεία τον είχε καταδικάσει για εσχάτη προδοσία, παρ' όλο που οι δυο από τους πέντε δικαστές (οι Γεώργιος Τερτσέτης και Αναστάσιος Πολυζωΐδης) αρνήθηκαν να υπογράψουν την θανατική ποινή (μετατράπηκε σε ισόβια).

Στις 20 Μάη του 1835, ο Όθωνας έκλεισε τα 18 του χρόνια, θεωρήθηκε ενήλικος και ανέλαβε την διακυβέρνηση της χώρας, καταργώντας την αντιβασιλεία. Με την ευκαιρία, υπέγραψε αμνηστία, χάρη στην οποία ο Κολοκοτρώνης και οι συγκατηγορούμενοί του αφέθηκαν ελεύθεροι. Οι Έλληνες πανηγύρισαν αλλά ο νεαρός βασιλιάς κράτησε τον «αντιβασιλιά» Άρμανσμπεργκ πρωθυπουργό. Και τήρησε αυτό που ονομάζουμε «ελέω θεού μοναρχία» ξεχνώντας πως ήταν «ελέω μεγάλων δυνάμεων».

Ο γρίφος με το παλάτι

Το μεγάλο πρόβλημα, όμως, που ο νεαρός βασιλιάς αντιμετώπιζε, ήταν πού ακριβώς θα ανεγειρόταν το ανάκτορό του. Η Ομόνοια και ο Κεραμεικός είχαν αποκλειστεί. Μια πρόταση του Γερμανού αρχιτέκτονα, Λούντβιχ Λάνγκε (Ludwig Lange, 1808 - 1868), να κτιστεί στους πρόποδες του Λυκαβηττού, απορρίφθηκε.
Ο αδελφός του Όθωνα, Μαξιμιλιανός, και ο διάδοχος της Πρωσίας, Φρειδερίκος Γουλιέλμος, ζήτησαν από τον δάσκαλο του Κλεάνθη και του Σάουμπερτ, κλασικιστή

Σίνκελ, να τους υποβάλει σχέδια που να προβλέπουν το παλάτι να κτιστεί πάνω στην Ακρόπολη! Τα υπέβαλε. Άρεσαν αλλά ο βασιλιάς πατέρας του Όθωνα και του Μαξιμιλιανού πάτησε πόδι: «Νέες οικοδομές πάνω στην Ακρόπολη απαγορεύονται». Και ο Όθωνας έγραψε στον αρχιτέκτονα:

«Θα πρέπει να έρθουν ο Φειδίας και ο Καλλικράτης. Και, πάνω από όλα, θα χρειαστούμε όλο το υλικό που είχε χρησιμοποιήσει ο ίδιος ο Περικλής. Είμαστε αληθινά τόσο φτωχοί εδώ πέρα, ώστε αδυνατούμε να επισκευάσουμε ακόμη και τον δρόμο για την Πεντέλη!».

Για να λυθεί το «τεράστιο αυτό πρόβλημα», στις 25 Γενάρη του 1835, κατέφθασε στην Αθήνα, από το Μόναχο, ο ίδιος ο βασιλιάς της Βαυαρίας, Λουδοβίκος Α'. Τον συνόδευε ο επίσημος αρχιτέκτονας του κράτους, Φρίντριχ φον Γκαίρτνερ (Friedrich von Gaertner, 1791 - 1847). Τέλη Δεκέμβρη, επιλέχθηκε ο λόφος της Μπουμπουνίστρας[264]. Ετοιμάστηκαν τα σχέδια, βγήκε ο προϋπολογισμός: 5.240.000 δραχμές, ποσό τεράστιο για την εποχή, το οποίο δεν υπήρχε. Ο βασιλιάς μπαμπάς έκανε προσωπικό δάνειο στον νεαρό Όθωνα. Στις 25 Γενάρη του 1836, σε πανηγυρική τελετή και με τον βασιλιά της Βαυαρίας παρόντα, μπήκε ο θεμέλιος λίθος. Ο Λουδοβίκος και ο Γκαίρτνερ έμειναν στην Αθήνα ως τις 15 Μάρτη, οπότε έφυγαν για το Μόναχο.

Άφησαν την επίβλεψη της ανέγερσης των ανακτόρων σε δυο Βαυαρούς ανθυπολοχαγούς.

Ο Όθωνας έβαλε και νοίκιασαν το νεόκτιστο (του 1834) διώροφο σπίτι του μεγαλέμπορου Σταμάτιου Δεκόζη Βούρου, από την Χίο, και το γειτονικό σ' αυτό σπίτι του Γ. Αφθονίδη, τα οποία ενώθηκαν με στοά. Το διώροφο Βούρου κτίστηκε στην πλατεία Νομισματοκοπείου (σημερινή Παπαρρηγοπούλου 7, στην πλατεία Κλαυθμώνος που τότε διαμορφωνόταν). Από το 1980, στεγάζει το μουσείο των Αθηνών, που ίδρυσε ο Λάμπρος Ευταξίας, δισέγγονος του Δεκόζη Βούρου. Ο βασιλιάς ζήτησε τα δυο αυτά ενωμένα σπίτια να διαρρυθμιστούν σε βασιλικό παλάτι κι έφυγε στην Γερμανία.

Στις 10 Νοέμβρη του 1836, βρισκόταν στο Ολδεμβούργο της Κάτω Σαξονίας. Την ημέρα εκείνη παντρεύτηκε την 18χρονη δούκισσα Αμαλία - Μαρία - Φρειδερίκη του Ολδεμβούργου, κόρη του μεγάλου δούκα Παύλου Φρειδερίκου Αύγουστου και της πριγκίπισσας Αδελαΐδας του Άνχαλτ - Βέρνμπουργκ: Θα την αποκαλούσαν Αμαλία, βασίλισσα της Ελλάδας. Τα μέσα επικοινωνίας της εποχής δεν ήταν και τα καλύτερα, οπότε η κυβέρνηση έμαθε τα νέα έναν μήνα αργότερα. Ο νεαρός βασιλιάς είχε κρύψει τις προθέσεις του να παντρευτεί την Αμαλία, για να γλιτώσει από πιθανές αντιρρήσεις, κυρίως των εκπροσώπων των μεγάλων δυνάμεων, που επιθυμούσαν

πρόσωπα δικών τους επιρροών.

Το βασιλικό ζευγάρι έφτασε στην Αθήνα στις 2 Φλεβάρη του 1837. Εγκαταστάθηκαν στα δυο ενωμένα σπίτια της τότε πλατείας Νομισματοκοπείου. Στο κάτω μέρος της πλατείας, άλλωστε, δημιούργησαν όμορφο κήπο, με τα δέντρα που και σήμερα υπάρχουν να έχουν φυτευτεί τότε.

Έμειναν εκεί μέχρι τις 25 Ιουλίου του 1843, οπότε μετακόμισαν στα ανάκτορα (το κτίριο που σήμερα στεγάζει την Βουλή των Ελλήνων). Τότε (1843) το βασιλικό ζευγάρι εγκαταστάθηκε στον πρώτο όροφο, με τις διάφορες υπηρεσίες να καταλαμβάνουν το ισόγειο, ενώ ακόμη συνεχίζονταν οι εργασίες για την αποπεράτωση του συγκροτήματος.

Η Αμαλία και η εθνική εορτή

Οχτώ μέρες μετά την άφιξή τους στην Αθήνα, στις 10 Φλεβάρη του 1837, η Αμαλία δέχτηκε την «καλή κοινωνία» της πόλης στο προσωρινό ανάκτορο. Η επίσημη παρουσίασή της στον αθηναϊκό λαό, στο πλάι του βασιλιά συζύγου της, έγινε στις 25 Μάρτη (1837). Ερωτευμένος με την όμορφη Αμαλία, ο Όθωνας θέλησε να της κάνει ένα πολύτιμο δώρο. Μέχρι τότε, εθνική γιορτή των Ελλήνων ήταν η 25 Γενάρη, μέρα που (το 1833) τον υποδέχτηκαν στην Ελλάδα οι κάτοικοι του Ναυπλίου. Αποφάσισε να την καταργήσει και, αντί γι' αυτήν, να καθιερώσει την 25η Μάρτη, μέρα που οι Αθηναίοι υποδέχτηκαν στην Ελλάδα την αγαπημένη του. Χρειαζόταν μια καλή δικαιολογία. Ανέσυρε το πριν από τρία χρόνια (1834) υπόμνημα του ρομαντικού ποιητή, Παναγιώτη Σούτσου, που πρότεινε να καθιερωθεί η 25η Μάρτη ως εθνική εορτή. Ο τότε υπουργός Εσωτερικών, γαλλόφιλος Ιωάννης Κωλέττης, το είχε υποβάλει με τη μορφή νομοσχέδιου (22 Γενάρη/2 Φλεβάρη του 1835). Ο Κωλέττης βρισκόταν πια «εξόριστος»[265] πρεσβευτής στο Παρίσι και την θέση του ως υπουργού Εσωτερικών κατείχε ο ρωσόφιλος Γεώργιος Γλαράκης. Με τους ρωσόφιλους εκείνου του καιρού να χαϊδεύονται από τον νεαρό βασιλιά, που, αν και καθολικός[266], προσπαθούσε να προσεταιριστεί τους ορθόδοξους του βασιλείου του. Μέσα Μάρτη του 1838, υπέγραψε το σχετικό Βασιλικό Διάταγμα:

«Θεωρήσαντες ότι η ημέρα της 25 Μαρτίου, λαμπρά καθ' εαυτήν εις πάντα Έλληνα διά την εν αυτή τελουμένην εορτήν

του Ευαγγελισμού της Υπεραγίας Θεοτόκου, είναι προσέτι λαμπρά και χαρμόσυνος δια την κατ' αυτήν την ημέραν έναρξιν του υπέρ της ανεξαρτησίας αγώνος του Ελληνικού Εθνους, καθιερούμεν την ημέραν ταύτην εις το διηνεκές ως ημέραν ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΟΡΤΗΣ».

Οι Έλληνες αποκτούσαν δική τους εθνική γιορτή, έστω κι αν μόνο 25 Μάρτη δεν ξεκίνησε η επανάσταση[267]. Κι ο βασιλιάς με την αγαπημένη του Αμαλία μπορούσαν να γιορτάζουν την δική τους επέτειο.

Με την δύση του ηλίου, 24 Μάρτη του 1838, 21 κανονιοβολισμοί ανάγγειλαν την έναρξη των εορτασμών. Το πρωί της 25ης Μάρτη, ακούστηκαν νέοι κανονιοβολισμοί (και πάλι 21). Στις 8, στρατιωτικά τμήματα παρατάχθηκαν από το προσωρινό παλάτι ως την εκκλησία της Αγίας Ειρήνης (στην οδό Αιόλου, εκεί όπου αναγέρθηκε η σύγχρονη), που τότε αποτελούσε τον καθεδρικό ναό της Αθήνας. Στις 9, ντυμένος με φουστανέλα, ο βασιλιάς Όθωνας συνόδευσε τη, ντυμένη με ελληνική παραδοσιακή στολή, βασίλισσα Αμαλία στην βασιλική άμαξα που πέρασε ανάμεσα στους παραταγμένους στρατιώτες και τους μετέφερε στον ναό. Τους ακολουθούσαν επιζώντες αγωνιστές της επανάστασης, ενώ, Αθηναίοι και ξωτάρηδες, που είχαν σπεύσει φορώντας «τα καλά τους», τους έραιναν με λουλούδια. Μετά την δοξολογία, η βασιλική άμαξα ξεκίνησε για το προσωρινό

ανάκτορο. Προπορεύονταν χωρικοί που έπαιζαν λαϊκά όργανα και χόρευαν. Στην πλατεία, ο δήμος είχε διαμορφώσει ένα πρόχειρο χώρο, όπου στήθηκε χορός. Τον χάλασε μια βροχή που έπεσε γύρω στο μεσημέρι. Σταμάτησε γρήγορα κι επέτρεψε να συνεχιστεί η εκτέλεση του επίσημου προγράμματος: Καθώς βράδιαζε, η Ακρόπολη κι ο Λυκαβηττός φωταγωγήθηκαν, ενώ φωτιές σχημάτιζαν έναν τεράστιο σταυρό, κοντά στον εκεί Άγιο Γεώργιο. Κι εκτός προγράμματος, σχεδόν όλοι οι δρόμοι κι όλα τα σπίτια φωτίζονταν με λαδοφάναρα.

Στα σχέδια των Κλεάνθη και Σάουμπερτ, η πλατεία, όπου στήθηκε η γιορτή, ονομαζόταν «Θεάτρου». Ο Κλέντσε την μετονόμασε σε «Αισχύλου». Οι Αθηναίοι την γνώρισαν ως «πλατεία των κήπων του παλατιού» και ως «πλατεία του Νομισματοκοπείου» ή «του κήπου του υπουργείου Οικονομικών» (όπου το νομισματοκοπείο στεγαζόταν). Μετά τον για πρώτη φορά εκεί εορτασμό της εθνικής επετείου, ονομάστηκε «πλατεία της 25ης Μαρτίου». Από το 1878, θα γινόταν γνωστή ως πλατεία Κλαυθμώνος.

Η οδός Ερμού

Η βάση της νέας πόλης, σύμφωνα με τα σχέδια, στηριζόταν στην οδό Ερμού. Την είπαν «ο μεγάλος δρόμος» και η διάνοιξή της δημιούργησε τον πρώτο εμπορικό δρόμο της Αθήνας, με μήκος 1.300 και πλάτος δέκα μέτρα. Με μόνιμα εγκατεστημένους κατοίκους επιχειρηματίες, γιατρούς και εμπόρους. Ως τις αρχές του 20ού αιώνα ήταν χωματόδρομος, με λακκούβες γεμάτες λιμνάζοντα νερά, όταν έβρεχε, και με φοβερή σκόνη τα καλοκαίρια. Στα καταστήματα του δρόμου αυτού, όμως, πωλούνταν κάθε είδους προϊόντα, που ήταν «όμοια με των γερμανικών πόλεων». Για τις κυρίες με τα μακριά φορέματα, οι οποίες έπρεπε να διασχίσουν τον δρόμο με τις λάσπες ή τη σκόνη, υπήρχε λύση: Ήταν οι «χαμάληδες» που, έναντι μικρής αμοιβής, αναλάμβαναν να τις μεταφέρουν σηκωτές. Οι επαγγελματίες αυτοί, άλλωστε, ήταν εκείνοι που διαμαρτυρήθηκαν πιο έντονα, όταν, από το 1905 κι έπειτα, ξεκίνησε η ασφαλτόστρωση των αθηναϊκών δρόμων (με πρώτη την Αιόλου, επί δημάρχου Αθηναίων Σπ. Μερκούρη).

Για τουλάχιστον πενήντα χρόνια, το εμπορικό κέντρο της οδού Ερμού δεν εκτεινόταν πέρα από την βυζαντινή εκκλησία της Καπνικαρέας, η οποία γλίτωσε την κατεδάφιση (το 1834) χάρη στην επέμβαση του πατέρα του Όθωνα, βασιλιά της Βαυαρίας, καθώς «εμπόδιζε» την ισιάδα. Δημιουργήθηκε γύρω της μικρή πλατεία και ο δρόμος συνεχίστηκε ως την οδό Πειραιώς. Από το εκκλησάκι ως την σημερινή Αιόλου,

υπήρχαν κουρεία, ενώ από εκεί κι ως την οδό Πειραιώς υαλοπωλεία και μικρά ζαχαροπλαστεία. Κι ακριβώς στην γωνία Ερμού και Αιόλου λειτουργούσε (από το 1839 ως το 1862) το «καφενείον η Ωραία Ελλάς».

Ήταν το στέκι για πολιτικές συζητήσεις που συχνά κατέληγαν σε ομηρικούς καβγάδες. Και οι πολιτικοί έστελναν εκεί πληρωμένους «υποστηριχτές» τους, που προσπαθούσαν να εκθειάσουν τα έργα τους, ή μπράβους, που επέβαλαν στους διαφωνούντες το «δίκιο του ισχυρού». Θύματά τους υπήρξαν πολλοί αντίθετοι στην πολιτική ηγεσία, του Όθωνα κυρίως, ενώ ο σατιρικός συγγραφέας, Αλέξανδρος Σούτσος, ένας από τους μόνιμους εκεί θαμώνες, που έκανε σκληρή κριτική στους Βαυαρούς, έγραψε:

«Είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μην βλάψεις

της Αρχής τους Υπαλλήλους,

τους Κριτάς, τους Υπουργούς μας και των Υπουργώ ν τους φίλους

είν' ελεύθερος ο Τύπος, φθάνει μόνον να μη γράψεις».

Έφαγε άγριο ξύλο μέσα στο καφενείο, παραπέμφθηκε σε δίκη και φυλακίστηκε. Οι Αθηναίοι έκαναν συγκέντρωση συμπαράστασης μέσα στην «Ωραία Ελλάδα». Το καφενείο εξελίχθηκε σε αντιμοναρχική φωλιά, με τους νέους να το επισκέπτονται και να απαγγέλλουν με δυνατή φωνή λόγους των ηγετών της Γαλλικής Επανάστασης, κόμη Μιραμπώ και Ροβεσπιέρου.

Στο καφενείο αυτό σύχναζαν και οι ποιητές, μέλη του ρομαντικού κινήματος της Α' Αθηναϊκής Σχολής (1830 - 1880). Και καθώς υπήρχε άνετη αίθουσα μπιλιάρδου, αποτελούσε τόπο συνάντησης ξένων διπλωματών, περιηγητών ή μόνιμων κατοίκων της Αθήνας.

Λίγο πριν από το 1862 (χρονιά έξωσης του Όθωνα), η αστυνομία το έκλεισε. Άνοιξε αργότερα με την αίθουσα του μπιλιάρδου να μετατρέπεται σε χρηματιστήριο και με τους «παίκτες» να μην περιορίζονται στις συναλλαγές αλλά να προχωρούν και σε χειροδικίες, όταν έπαιρναν είδηση ότι οι χρηματιστές τους κορόιδευαν. Στα 1879, η «Ωραία Ελλάς»

μετατράπηκε σε κατάστημα μάλλινων ειδών.

Η Γαλλίδα μαντάμ Λιζιέ είχε το μαγαζί της στην πλατεία Καπνικαρέας, όπου συνωστίζονταν οι κυρίες και δεσποινίδες της «καλής κοινωνίας», προκειμένου να ντυθούν με την τελευταία λέξη της μόδας. Για τους άνδρες υπήρχαν δυο λύσεις: Οι «ελληνοραφτάδες» που ειδικεύονταν στις φουστανέλες και οι «φραγκοραφτάδες» που έραβαν «φράγκικα ρούχα». Οι Γάλλοι αδελφοί Φιλίπ είχαν την φήμη ότι, στο «γαλλικό κατάστημά» τους, διέθεταν τα πιο καλά υφάσματα. Και ο Γερμανός Ροδόλφος Μάιφαρτ πουλούσε πολυτελή είδη δώρων, φερμένα από Παρίσι, Βιέννη, Δρέσδη, Βενετία και Φλωρεντία.

Ο Μάιφαρτ αυτός υπήρξε «βίος και πολιτεία». Το επάγγελμά του ήταν βιβλιοδέτης. Ο Όθωνας τον κάλεσε στην Αθήνα (το 1853) να διδάξει την τέχνη του αλλά εκείνος διείδε λαμπρό μέλλον στο εμπόριο, σκοπεύοντας στην αριστοκρατία για πελατεία. Και αποδείχτηκε μανιώδης κυνηγός του ποδόγυρου: Στα γεράματά του, τον έβλεπαν να κυκλοφορεί με μονόκλ, έχοντας αγκαζέ, από τη μια πλευρά την γυναίκα του κι από την άλλη την όποια τρέχουσα ερωμένη, την οποία σύστηνε ως «κυρία Μάιφαρτ Νο 2». Στα 1895, ήταν ερωτευμένος με μιαν ξεπεσμένη χορεύτρια του καν καν, την Γαλλίδα «Ζανταράς», όπως την γνώριζαν οι Αθηναίοι (Jeann e

d
'
A
rras το όνομά της)
. Της έγραψε ένα θεατρικό έργο, στο οποίο θα εμφανιζόταν μαζί της στη σκηνή. Το διαφήμισε με αφισοκολλήσεις σε όλη την πόλη οπότε, την βραδιά της πρεμιέρας, το «θέατρο Ορφανίδου», όπου η παράσταση, είχε γεμίσει ασφυκτικά. Το έργο, όμως, δεν βλεπόταν. Οι θεατές άρχισαν να τους πετάνε τα μαξιλάρια των καθισμάτων τους. Θεωρήθηκε ότι ήταν το πιο θορυβώδες «μαξιλάρωμα» της εποχής. Ο Μάιφαρτ εξαφανίστηκε στο Μόναχο και η «Ζανταράς» έφυγε στην Θεσσαλονίκη.

Στην οδό Ερμού είχε την έδρα της η Τράπεζα Γεωργίου Σκουζέ, υπήρχαν ξενοδοχεία (το πρώτο που δημιουργήθηκε στην Αθήνα, ιδρύθηκε εκεί από τον κύριο και την κυρία Καζάλη) και καφενεία και, φυσικά, ζαχαροπλαστεία. Με την περιοχή να σφύζει από ζωή όλη μέρα, το ζαχαροπλαστείο «του Τζίτζικα» ήταν καθημερινά γεμάτο από νεαρούς με άψογο ντύσιμο και λουλούδι στην μπουτονιέρα κι έτοιμους να φλερτάρουν, όποια γυναίκα έβρισκαν μπροστά τους. Ήταν τα «καμάκια» εκείνης της εποχής και τους αποκαλούσαν «εργολάβους», επειδή «έπαιρναν εργολαβία το κορτάρισμα». Το ζαχαροπλαστείο τους σερβίριζε ειδικό γλυκό που το ονόμαζε «εργολάβο» (αμυγδαλωτά που και σήμερα υπάρχουν). Κι, αργότερα, επί βασιλείας Γεωργίου Α' και προς τιμήν του, σερβίριζε και την σιροπιαστή «πάστα

Κοπεγχάγη».

Η οδός Πειραιώ ς

Ο δεύτερος βασικός δρόμος των αρχικών σχεδίων ήταν η οδός «Αθηνών - Πειραιώς», που θα ξεκινούσε από τον Πειραιά και θα κατέληγε στην πλατεία Ανακτόρων (σημερινή Ομονοίας). Σχεδιάστηκε να διασχίζει την τετράγωνη πλατεία Χρηματιστηρίου (σημερινή Κουμουνδούρου) και την (στα τότε όρια της πόλης) στρογγυλή Κέκροπος (εκεί όπου το Γκάζι). Και να διαθέτει σκιερά βουλεβάρτα και μέγαρα. Ουσιαστικά, επρόκειτο για μετατροπή του αρχαίου δρόμου των μακρών τειχών, που είχε καταντήσει δύσβατο μονοπάτι, σε φαρδιά σύγχρονη λεωφόρο. Ήταν ουσιώδης άξονας σύνδεσης της πρωτεύουσας με το λιμάνι, οπότε η κατασκευή του ξεκίνησε αμέσως (1834) από Βαυαρούς στρατιώτες.

Ως τότε, η διαδρομή γινόταν μόνο με άλογα ή καμήλες, καθώς ο δρόμος ήταν αδιάβατος για άμαξες. Τα έργα τέλειωσαν το 1836. Το μήκος ήταν ακριβώς οχτώ χμ. Στην

πράξη, όμως, ήταν ένας κακοφτιαγμένος λιθόστρωτος δρόμος που ταλαιπωρούσε, όποιον προσπαθούσε να περπατήσει σ' αυτόν. Τον Σεπτέμβρη της χρονιάς αυτής, ξεκίνησε και η πρώτη δημόσια συγκοινωνία ανάμεσα στην Αθήνα και τον Πειραιά με τροχοφόρα: Ήταν τα «παντοφορεία» ή «πολυφορεία», άμαξες δώδεκα θέσεων, που ξεκινούσαν από την γωνία Ερμού και Πειραιώς και τερμάτιζαν στην αγορά του Πειραιά, για να κάνουν το ίδιο δρομολόγιο αντίστροφα. Την επιχείρηση είχε αναλάβει ο Βαυαρός Φρειδερίκος Στρογκ, ο οποίος χρηματοδότησε και την κατασκευή δυο πέτρινων γεφυριών (πάνω από τον Κηφισό και πάνω από τον Ιλισό).

Η διαδρομή διαρκούσε μια ώρα με απαραίτητες στάσεις «για τα άλογα». Γίνονταν σε σημεία, πλάι σε πηγάδια, όπου υπήρχαν παράγκες: Ανάλογα με την εποχή, προσφέρονταν σταφύλια ή άλλα φρούτα, κρύα λεμονάδα ή θερμαντική ρακί, λουκούμια κ. ά. Οι επιβάτες μπορούσαν να απολαύσουν τοπία με χωράφια, κοπάδια με πρόβατα που έβοσκαν ανάμεσα σε αρχαία ερείπια και (όσοι έρχονταν από τον Πειραιά) στο βάθος την Ακρόπολη, ενώ τα στομάχια τους υπέφεραν από το χοροπηδητό της άμαξας στο γεμάτο λακκούβες λιθόστρωτο. Κι έπρεπε να υπομένουν την αφόρητη σκόνη, τους καλοκαιρινούς μήνες. Αν, όμως, έπεφταν σε καταιγίδα, η μεταφορά ακυρωνόταν καθώς ο δρόμος γινόταν αδιάβατος.

Στα 1840, από την πλευρά της Αθήνας, ο δρόμος εξακολουθούσε να γειτνιάζει με αλώνια και πηγάδια, χωράφια και τον ελαιώνα του λεκανοπεδίου, με μόνη ανθρώπινη δραστηριότητα ένα «πλινθοποιείο». Στην αντίθετη πλευρά, υπήρχαν εκτάσεις με έλη, ασβεστοκάμινους αλλά και ερείπια από τα Μακρά Τείχη. Στα 1843, ο δρόμος βρισκόταν σε κακό χάλι, αν και, από το 1842, είχαν μπει διόδια «για την επισκευή και συντήρηση της οδού»: Πέντε δραχμές για κάθε ζώο που κυκλοφορούσε σ' αυτήν.

Η οδός Σταδίου, ο τρίτος βασικός άξονας του τριγώνου στον σχεδιασμό των Κλεάνθη και Σάουμπερτ, παρέμενε στα χαρτιά ως το 1860. Με αποτέλεσμα και η κορυφή του τριγώνου, η σημερινή πλατεία Ομονοίας, να πάει πίσω: Με τη μεταφορά της θέσης των ανακτόρων, από διοικητικό κέντρο της νέας πόλης, μετατράπηκε σε τέρμα του αθηναϊκού περιπάτου.

Η καθαίρεση του Άρμανσπεργκ

Όταν ο Όθωνας κατέπλευσε στο Ναύπλιο (25 Γενάρη του 1833), είχε στα χέρια του και την εγγύηση των μεγάλων δυνάμεων (Γαλλίας, Αγγλίας και Ρωσίας) για την παροχή ενός δανείου εξήντα εκατομμυρίων γαλλικών φράγκων. Κι αυτό, ενώ η Ελλάδα χρωστούσε ήδη τα «δάνεια της ανεξαρτησίας» και όσα είχε δανειστεί ο Καποδίστριας. Συνολικά, πάνω από 2.800.000 λίρες Αγγλίας, 3.500.000 ρούβλια και 6.600.000 γαλλικά φράγκα
, τα περισσότερα από τα οποία είχαν φαγωθεί από τους μεσάζοντες
268

ή είχαν ξοδευτεί στους εμφύλιους πολέμους. Και,
μέσα σε λιγότερο από δυο χρόνια (1831 - 1833), είχαν χαθεί όλα όσα ο Καποδίστριας είχε νοικοκυρέψει.

Η αντιβασιλεία κατάφερε να ξοδέψει τα δύο τρίτα του νέου δανείου για να καλύψει τις τρύπες των προϋπολογισμών του 1833 και του 1834. Έτσι κι αλλιώς, κάποια φαγώθηκαν και πάλι από μεσάζοντες και κάθε είδους αρπακτικά, με αποτέλεσμα τα χρήματα που πραγματικά διατέθηκαν στην Ελλάδα, να είναι πολύ λιγότερα από τα όσα η χώρα δανείστηκε.

Μέσα σε όλα αυτά, ο ουσιαστικά πρωθυπουργός της Ελλάδας, Βαυαρός Άρμανσπεργκ, ακολουθούσε αγγλόφιλη πολιτική, με αποτέλεσμα να βρεθούν απέναντί του η Γαλλία

και η Ρωσία. Η τρίτη δόση του δανείου δεν καταβλήθηκε και οι προϋπολογισμοί του 1835 και του 1836 έκλεισαν με τεράστιο έλλειμμα. Ο Άρμανσπεργκ παρακαλούσε τους Άγγλους, να πάρει τουλάχιστον τα μισά (δέκα εκατομμύρια). Οι Άγγλοι μεσολάβησαν στους Γάλλους αλλά αυτοί συζητούσαν μόνο για «τα μισά των μισών». Ύστερα από σειρά διαβουλεύσεων, υπογράφτηκε στο Λονδίνο πρωτόκολλο με το οποίο οι τρεις δυνάμεις έδιναν την εγγύησή τους για δάνειο 2.420.000 φράγκων (δηλαδή κάτω από «τα μισά των μισών των… μισών»). Δόθηκαν στον Οίκο Ρότσχιλντ που διαχειριζόταν το δάνειο, για να εξοφλήσει τους τόκους του 1836.

Και ο Άρμανσπεργκ κατάφερνε να γίνεται αντιπαθής σε Έλληνες και Βαυαρούς. Κυβερνούσε απολυταρχικά, φερόταν με αγένεια, φυλάκιζε όποιον είχε αντίθετη από αυτόν γνώμη κι ούτε καν διέθετε κάποια διπλωματικότητα. Και συνεχώς δημιουργούσε επεισόδια με τους ξένους πρεσβευτές και τις χώρες τους. Ο Μάουερ έφτασε να τον καταγγείλει ως «δάσκαλο της ραδιουργίας». Το αποτέλεσμα ήταν ο Μάουερ να ανακληθεί στην Βαυαρία, πριν καν οριστεί πρωτεύουσα η Αθήνα (στις 21 Ιουλίου του 1834).

Με όλα αυτά, όταν ο Όθωνας έφτασε στην Αθήνα με την Αμαλία (2 Φλεβάρη του 1837), έφερε μαζί του και τον νομικό Ιγνάτιο φον Ρούντχαρτ

(
Ignaz von Rudhart
, 1790 - 1838). Τον διόρισε πρωθυπουργό. Ο Άρμανσπεργκ επέστρεψε στην Βαυαρία. Ο βασιλιάς είχε την ελπίδα ότι έτσι θα καλόπιανε τόσο τους αγανακτισμένους με την βαυαροκρατία Έλληνες, όσο και τις Αυστρία, Γαλλία και Ρωσία που είχαν ενοχληθεί αφόρητα από την φιλοαγγλική πολιτική του πια πρώην πρωθυπουργού.

Το 1837, τα πράγματα καλυτέρευσαν και το έλλειμμα περιορίστηκε αλλά είχε διακοπεί και η ροή των χρημάτων της τρίτης δόσης του δανείου. Ο Όθωνας στράφηκε στους χρηματιστές της Βαυαρίας και ξεκίνησε να δανείζεται ψιλοποσά που εξοφλούσε με νέα δάνεια.

Όμως, η αντικατάσταση του μισητού Βαυαρού με άλλον επίσης Βαυαρό δεν επρόκειτο να μειώσει τη λαϊκή δυσαρέσκεια. Έτσι κι αλλιώς, σε όλα τα πόστα υπήρχαν Βαυαροί. Ο Ιγνάτιος φον Ρούντχαρτ προσπάθησε αρκετά για τα ελληνικά πράγματα αλλά βρέθηκε απέναντι στην αυταρχικότητα του ίδιου του βασιλιά. Παραιτήθηκε κι έφυγε στα τέλη του ίδιου χρόνου αφήνοντας τον Όθωνα να κυβερνά χωρίς πρωθυπουργό (πέθανε στον δρόμο για την Βαυαρία). Το μόνο που πρόλαβε, ήταν να βάλει τα θεμέλια για την ίδρυση του πανεπιστημίου της Αθήνας.

Η «τριλογία της Αθήνας»

Θεολογία, Φιλοσοφική, Νομική και Ιατρική ήταν οι τέσσερις πρώτες σχολές του «Οθώνειου πανεπιστήμιου», που εγκαινιάστηκε στις 3 Μάη του 1837. Ξεκίνησε με 33 καθηγητές, 52 φοιτητές και 75 ακροατές, με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη έναν από αυτούς. Τα πρώτα τέσσερα χρόνια φιλοξενήθηκε στο τριώροφο σπίτι που οι αρχιτέκτονες Κλεάνθης και Σάουμπερτ είχαν κτίσει στην Πλάκα (στη σημερινή οδό Θόλου 5) για κατοικία και γραφεία τους. Πρώτος που δίδαξε εκεί (στις 10 Μάη του 1837) ήταν ο αρχαιολόγος Λουδοβίκος Ρος. Θέμα του οι κωμωδίες «Αχαρνής» και «Ιππής» του Αριστοφάνη. Σε άρθρο του[269], ο Χρήστος Αγγελομάτης έγραψε για την ατμόσφαιρα που επικράτησε εκείνη την ημέρα:

«Άνθρωποι από κάθε γωνιά του ελληνισμού, φουστανελάδες με ροζιασμένα χέρια, αγωνιστές που στο πέρασμά τους νόμιζες πως σκόρπιζε η μυρουδιά της μπαρούτης, Επτανήσιοι με τις βελάδες και τα ψηλά τους καπέλα,

βρακοφόροι με ρούχα τριμμένα από τη φτώχεια, σκαρφάλωναν στην πλαγιά του Ριζόκαστρου να δουν το θαύμα πραγματοποιημένο... Άνθρωποι που είχαν φθάσει σε ηλικία τέτοια που θα λέγονταν σήμερα "ώριμοι άντρες" με γένια ολόγυρα στα ηλιοκαμένα τους πρόσωπα, παλληκάρια με λιγδωμένες μπροστέλες (ποδιές), παιδιά ακόμα, παίρνουν με ευλαβική σιγή θέση στις αίθουσες κι ακούνε την παράδοση... Άκουαν το μάθημα με τα μάτια θαμπωμένα».

Στα 1839, θεμελιώθηκε το κεντρικό κτίριο του πανεπιστήμιου, στην τότε οδό Βουλεβαρίου (βουλεβάρτου, περιπάτου), το «Βουλεβάριο Λοκρίδος», όπως είχε ονομάσει τον δρόμο στα σχέδιά του ο Κλέντσε. Υποτίθεται ότι θα βρισκόταν στην βόρεια άκρη της πόλης. Τα σχέδια του κτιρίου ανήκουν στον Δανό αρχιτέκτονα Χανς Κρίστιαν Χάνσεν (Hans Christian Hansen, 1803-1883). Η εικόνα που παρουσιάζει σε κάτοψη είναι ένα «διπλό ταυ» με δυο εσωτερικές αυλές που μαζί με τα κτίρια σχηματίζουν τετράγωνο. Η μπρος πτέρυγα με το ιωνικό πρόπυλο ήταν έτοιμη το 1842, οπότε μεταφέρθηκαν εκεί τα μαθήματα (από τον Νοέμβρη του 1841). Με χρηματοδότηση του ίδιου του βασιλιά αλλά και Ελλήνων και ξένων, η ολοκλήρωση του έργου πραγματοποιήθηκε το 1864 (με χρήματα που πρόσφερε ο Δημήτριος Μπερναρδάκης), όταν πια είχε μεσολαβήσει η έξωση του Όθωνα και το πανεπιστήμιο είχε μετονομαστεί σε «Εθνικόν» (20 Οκτώβρη του 1862). Και στα 1884, ο δρόμος μπροστά του μετονομάστηκε σε οδό Πανεπιστημίου (με λεωφόρο Αμαλίας την προέκτασή του, το

«Βουλεβάριο Ευβοίας» στα σχέδια του Κλέντσε). Το κτίριο της οδού Θόλου, μετά από διάφορες αλλαγές ιδιοκτησίας, κατέληξε (1967) στην κυριότητα του πανεπιστήμιου και σήμερα στεγάζει πνευματικό κέντρο.

Οι τοιχογραφίες της ζωφόρου στην μπρος πλευρά ανήκουν στον Αυστριακό ζωγράφο Καρλ Ραλ (Karl Rahl, 1812 - 1865). Εκτελέστηκαν, τρία χρόνια μετά τον θάνατό του Ραλ, (το 1888 - 1889) από τον Πολωνό Έδουάρδο Λεμπιέντσκι (Eduard Lebiedzki,
1862
-
1915
), με χρήματα που διέθεσε ο βαρόνος Σίμωνας Σίνας. Περιλαμβάνουν τα θέματα: «ο βασιλιάς Όθωνας», «οι απαρχές της ελληνικής φιλοσοφίας», «ο χρυσός αιώνας της Αθήνας», «οι φιλόσοφοι της Αθήνας» και «ο Αριστοτέλης με τους μαθητές του».

Ο κατά δέκα χρόνια μικρότερος αδελφός του Χανς, ο Θεόφιλος Χάνσεν (Theophil Edvard Freiherr von Hansen, 1813 - 1891), μόλις είχε ολοκληρώσει τα σχέδια για την ανέγερση του Αστεροσκοπείου της Αθήνας στον λόφο των Νυμφών (πια λόφο Αστεροσκοπείου). Η θεμελίωσή του τελέστηκε πανηγυρικά στις 28 Ιουνίου 1842 (θα ολοκληρωνόταν στα 1846, με δωρεές του Γεωργίου Σίνα,

πατέρα του Σίμωνα). Στον Θεόφιλο ανατέθηκε να πλαισιώσει το έργο του αδελφού του, το πανεπιστήμιο, με δυο νέα κτίρια: Την Εθνική Βιβλιοθήκη και την Εθνική Ακαδημία.

Η πρόβλεψη για τα κτίρια που θα πλαισίωναν το πανεπιστήμιο υπήρχε από το 1842. Λεφτά δεν υπήρχαν. Στα 1858, ο βαρόνος Σίμωνας Σίνας έβαλε το χέρι βαθιά στην τσέπη του και πρόσφερε το ποσό που χρειαζόταν για την ανέγερση της Ακαδημίας. Για τον λόγο αυτόν την είπαν και Σιναία. Θεμελιώθηκε στα 1859 και ολοκληρώθηκε το 1885, κάτω από την επίβλεψη του Θεόφιλου Χάνσεν και του Γερμανού υπαλλήλου του, αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ (E rnst Moritz Theodor Ziller

,
1837
-
1923
), που για τον λόγο αυτό έφτασε στην Αθήνα το 1861. Έμελλε να τη στολίσει με δεκάδες οικοδομήματα.

Την ανέγερση της Εθνικής Βιβλιοθήκης χρηματοδότησαν οι Κεφαλλονίτες αδελφοί Παναγής, Μαρίνος και Ανδρέας Βαλλιάνος. Για τον λόγο αυτόν την είπαν και Βαλλιάνειο. Θεμελιώθηκε στις 16 Μάρτη 1888 και ολοκληρώθηκε το 1902.

Τα τρία κτίρια, Εθνική Βιβλιοθήκη, Πανεπιστήμιο και Ακαδημία, αποτελούν τη «Νεοκλασική αρχιτεκτονική τριλογία» της Αθήνας.

Τα αρχαία πρώ το μέλημα

Γεννημένος στα 1798 στη συνοικία του Ψυρή, ο Κυριακός Πιττάκης, αν και χωρίς ειδικές σπουδές, υπήρξε από τους πρωτοπόρους αρχαιολόγους και μόχθησε για την καταγραφή και διάσωση των αθηναϊκών αρχαιοτήτων. Στα 1821, είχε πολεμήσει για την ανεξαρτησία και στα 1824 είχε βρεθεί στην Κέρκυρα, σπουδαστής της τότε νεοϊδρυμένης Ιόνιας Ακαδημίας. Εκεί, γνώρισε και παντρεύτηκε την Αικατερίνη Μακρή, αδελφή της Τερέζας (της «κόρης των Αθηνών» του Βύρωνα).

Στα 1836, ήταν «έφορος αρχαιοτήτων» του ελληνικού κράτους, με έδρα την Αθήνα. Γύρω του, η Αθήνα αναπτυσσόταν με γοργούς ρυθμούς, άναρχα κι απρογραμμάτιστα, καθώς νέοι κάτοικοι έφταναν με σκοπό να

κατοικήσουν στη νέα πρωτεύουσα: Δρόμοι ανοίγονταν και σπίτια χτίζονταν, καταστρέφοντας τα αρχαία ερείπια που πολλές φορές χρησίμευαν και ως οικοδομικό υλικό. Ο έφορος έτρεχε δεξιά κι αριστερά, προσπαθώντας να διασώσει ό,τι οι εκσκαφές αποκάλυπταν, κυρίως κινητά ευρήματα.

Τον ίδιο χρόνο (1836), έφτασε στην Αθήνα ο πλούσιος βαρόνος Κωνσταντίνος Μπέλλιος (1772 - 1838). Στις επισκέψεις του στην Ακρόπολη και σε άλλα αρχαία μνημεία, γνωρίστηκε με τον Πιττάκη αλλά κι έφριξε με την έλλειψε προστασίας της αρχαίας κληρονομιάς. Οι δυο άνδρες κουβέντιασαν το ζήτημα κι ο Μπέλλιος έριξε την ιδέα να δημιουργηθεί Εταιρεία για τον εντοπισμό και την ανασκαφή αρχαιοτήτων. Την πρότεινε στον υπουργό Παιδείας (Ιακωβάκη Ρίζο Νερουλό) και στον αρμόδιο τμηματάρχη (Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή) που την δέχτηκαν. Συντάχθηκε το ιδρυτικό έγγραφο (την είπαν «Αρχαιολογική Εταιρεία»), το οποίο υπέγραψαν «δια περιφοράς» (6 Γενάρη του 1837) 66 επιφανείς της εποχής, και η πρώτη συνέλευση έγινε στην Ακρόπολη (28 Απρίλη του 1837). Σκοπός της Αρχαιολογικής Εταιρείας καθορίστηκε η βοήθεια στο κράτος για την έγκαιρη πραγματοποίηση ανασκαφών και αναστηλώσεων, ώστε να πλουτίσει με γνώσεις η σχετική επιστήμη. Στην ουσία, έργο της εταιρείας ήταν όχι μόνο να χρηματοδοτήσει αλλά και να πραγματοποιήσει την αρχαιολογική έρευνα, για την οποία το κράτος αδυνατούσε να μεριμνήσει. Συνδρομή ορίστηκε το ποσό των 15 δραχμών (και πάνω), αρκετά τσουχτερό για την

εποχή.

Από την ίδια χρονιά (1837), ο Κυριακός Πιττάκης συνέτασσε και εξέδιδε την «Αρχαιολογική Εφημερίδα» με περιεχόμενο εκθέσεις και μελέτες, σχετικές με τα ευρήματα των ανασκαφών. Ήταν κρατική υπόθεση αλλά ο Πιττάκης ασχολιόταν με αυτήν σχεδόν μόνος του, μέχρι το 1860. Από τον επόμενο χρόνο (1861), η έκδοσή της ανατέθηκε στην Αρχαιολογική Εταιρεία (συνεχίζεται ακόμα και σήμερα και είναι το κύριο επιστημονικό της όργανο).

Στα 1863, ως έφορος αρχαιοτήτων, ο Κυριακός Πιττάκης εισηγήθηκε να δημιουργηθεί μουσείο στην Ακρόπολη, σε σημείο που υπέδειξαν ο ίδιος και ο αρχιτέκτονας Θεόφιλος Χάνσεν. Ήταν η χρονιά που ο Πιττάκης πέθανε. Το έργο ξεκίνησε τον επόμενο χρόνο, αλλά, στην διάρκεια των εργασιών, εντοπίστηκαν τα θεμέλια του ναού του Πανδίονα και σημαντικά γλυπτά. Οπότε η θεμελίωση του μουσείου έγινε το 1865 (30 Δεκέμβρη). Αποπερατώθηκε το 1874, σε σχέδια του αρχιτέκτονα Παναγή Κάλκου, με χρήματα από κληροδότημα του Νικόλαου Βερναρδάκη.

Ήταν το πρώτο στην Ελλάδα κτίριο που ανεγέρθηκε για να στεγάσει μουσείο. Η έκθεση των γλυπτών ολοκληρώθηκε το

1888, χρονιά κατά την οποία κτίστηκε και δεύτερο, μικρότερο μουσείο, ανατολικά του πρώτου, καθώς οι συνεχιζόμενες ανασκαφές αποκάλυπταν καινούρια ευρήματα.

Το κτίριο αυτό κατεδαφίστηκε (1953), ενώ νέες αίθουσες κτίστηκαν και άλλαξε η διαρρύθμιση εκείνων που υπήρχαν, σε σχέδια του αρχιτέκτονα Πάτροκλου Καραντινού. Οι αίθουσες ξανάνοιξαν σταδιακά από το 1956 ως το 1964, οπότε ολοκληρώθηκε η επανατοποθέτηση των εκθεμάτων, με την φροντίδα του αρχαιολόγου Γιάννη Μηλιάδη, διευθυντή της Ακρόπολης ως το 1960.

Ο πρώ τος εκλεγμένος δήμαρχος

Ο Ανάργυρος Πετράκης ανήκε σε παλιά οικογένεια μοναχών και ιερέων (από αυτήν έχει πάρει το όνομά της και η μεσαιωνική Μονή Πετράκη, καθώς, το 1673, την ανακαίνισε ο ιερομόναχος Παρθένιος Πετράκης). Στα 1835, έγινε ο πρώτος εκλεγμένος δήμαρχος της Αθήνας, νικώντας τον

Δημήτριο Καλλιφρονά (15 - 20 Μάρτη οι εκλογές). Η πόλη βρισκόταν σε κακό χάλι. Οι δρόμοι ήταν αδιάβατοι καθώς τους έκλειναν τα χαλάσματα που είχαν συσσωρευτεί από τις μάχες γύρω από την Ακρόπολη, φωτισμός δεν υπήρχε και η ύδρευση ήταν προβληματική (από τον προηγούμενο χρόνο, οι τεχνικές υπηρεσίες εισηγούνταν έρευνα για τον εντοπισμό των αρχαίων υδραγωγείων και την επαναδραστηριοποίησή τους). Πάνω απ' όλα, όμως, οι εστίες μόλυνσης δημιουργούσαν αποπνικτική ατμόσφαιρα.

Ο δήμαρχος φρόντισε να απομακρυνθούν τα μπάζα και προχώρησε σε εξυγιαντικά έργα και απαλλαγή της πόλης από τις εστίες μόλυνσης. Αρχικά, τοποθέτησε στα κεντρικά σημεία της πόλης δεκαπέντε φανάρια λαδιού που, ως το τέλος της θητείας του, είχαν γίνει ογδόντα: Τις νύχτες με αστροφεγγιά, όμως, άναβαν μόνο τα τριάντα, επειδή «ο φωτισμός κόστιζε»! Ως τα 1850, τα λαδοφάναρα θα έφταναν τα διακόσια. Η ύδρευση θα συνέχιζε για πολλά ακόμα χρόνια να βασίζεται στα πηγάδια και τις βρύσες.

Ως γιατρός που ήταν, ο Ανάργυρος Πετράκης ενδιαφερόταν πολύ για τα θέματα υγείας, που αντιμετωπίζονταν από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Δημιούργησε δυο λαϊκά ιατρεία για τους άπορους δημότες κι έβαλε μπρος τις διαδικασίες για να αποκτήσει η Αθήνα νοσοκομείο. Με έκκλησή του στους κατοίκους της Αθήνας, ζήτησε την χρηματοδότηση του

έργου. Τα σχέδια είχε φιλοτεχνήσει ο Γερμανός αρχιτέκτονας Φρειδερίκος Στάουφερτ (Friedrich *Stauffert) και είχε τροποποιήσει ο Σάουμπερτ, ενώ την επίβλεψη ανέλαβε ο Χανς Κρίστιαν Χάνσεν.*

Ο μπαμπάς Λουδοβίκος Α' της Βαυαρίας (συνεισέφερε 65.000 φοίνικες[270]) και η δούκισσα της Πλακεντίας έσπευσαν να ανταποκριθούν στο κάλεσμα του δημάρχου, ενώ ο βαρόνος Μπέλλιος πρόσφερε ολόκληρη την κτηματική του περιουσία. Αγοράστηκαν δέκα στρέμματα σε έρημη περιοχή, έξω από την πόλη, πάνω στη μετέπειτα οδό Ακαδημίας. Ο θεμέλιος λίθος μπήκε τον Ιούνιο του 1836. Το κεντρικό κτίριο ήταν έτοιμο στα 1842. Το εγκαινίασε ο ίδιος δήμαρχος, Ανάργυρος Πετράκης, στην δεύτερη θητεία του: Το είπαν «πολιτικό νοσοκομείο» σε αντιδιαστολή προς το «στρατιωτικό» που λειτουργούσε στην περιοχή Μακρυγιάννη. Είναι το Δημοτικό Νοσοκομείο «η Ελπίς», που ολοκληρώθηκε το 1858. Από το 1971, μεταφέρθηκε στους Αμπελόκηπους. Στην πρώην θέση του, στεγάζεται σήμερα το Πνευματικό Κέντρο του δήμου Αθηναίων, με το Θεατρικό μουσείο στον ημιυπόγειο χώρο του.

Η δεύτερη θητεία του Ανάργυρου Πετράκη ως δήμαρχου ξεκίνησε στις 16 Αυγούστου του 1841. Εξαναγκάστηκε να παραιτηθεί (20 Οκτώβρη του 1843) εξαιτίας της συμπεριφοράς[271] του στα γεγονότα της 3ης Σεπτέμβρη. Είχε

προλάβει να οργανώσει την αστυνομία, να πολεμήσει το έγκλημα και να δενδροφυτεύσει πολλούς δρόμους (την οδό Πατησίων, κυρίως).

Η 3η Σεπτέμβρη

Η διστακτικότητα του βασιλιά, η αδεξιότητά του και η συσσωρευμένη δυσαρέσκεια έμοιαζαν να έχουν ένα και μόνο φάρμακο: Να ψηφιστεί το σύνταγμα που οι μεγάλοι είχαν και γραπτά υποσχεθεί, ώστε τις ευθύνες και τις αποφάσεις να τις μοιράζονται υπουργοί εκλεγμένοι από τον λαό. Ο Όθωνας αρνιόταν. Πίστευε πως μόνον ο ίδιος γνώριζε, τι ήταν σωστό να γίνει για το καλό των υπηκόων του. Κι ακόμα, νόμισε πως μπορούσε να παίξει με τις μεγάλες δυνάμεις.

Βασίζοντας την διακυβέρνηση της χώρας στον εξωτερικό δανεισμό κι εξοφλώντας τις δόσεις με νέα δάνεια, γινόταν πότε ρωσόφιλος, πότε γαλλόφιλος και πότε αγγλόφιλος, ανάλογα με το ποιος κάθε φορά πλήρωνε. Όμως, τον Γενάρη του 1843, μια δυσάρεστη έκπληξη τον περίμενε. Γαλλία και

Αγγλία ειδοποίησαν πως δεν επρόκειτο να ξαναδανείσουν την Ελλάδα. Και η επόμενη δόση έπρεπε να πληρωθεί την Πρωτομαγιά. Η Ρωσία, που έδωσε χρήματα, τα ζήτησε ουσιαστικά αμέσως πίσω.

Για να τα βγάλει πέρα, ο Όθωνας προχώρησε σε δραστική μείωση των κρατικών δαπανών, περικοπή μισθών, κατάργηση θέσεων, διακοπή δημοσίων έργων και κλείσιμο διπλωματικών αποστολών στο εξωτερικό. Εκτός από το τελευταίο, όλα τα άλλα έπληττταν τους Έλληνες πολίτες. Κανένας Βαυαρός δεν απολύθηκε και κανενός δε μειώθηκε ο μισθός. Η δυσαρέσκεια ογκώθηκε. Κορυφώθηκε, όταν, με πρωτόκολλο, οι μεγάλες δυνάμεις καθόρισαν δασμούς, χαρτόσημα και άλλους πόρους που θα πήγαιναν αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση των δανείων. Υπαγόρευαν, δηλαδή, την ελληνική οικονομική πολιτική. Το ποτήρι είχε ξεχειλίσει.

Με πρωτοβουλία οπαδών του ρωσόφιλου κόμματος αρχικά, στήθηκε η οργάνωση μιας επανάστασης. Ο αρχηγός του ιππικού, Δημήτριος Καλλέργης, πήγε από τους πρώτους με τους «συνταγματικούς».

Ήταν γόνος της κρητικής φεουδαρχικής οικογένειας των Καλλέργηδων, της οποίας το ιδεώδες συνοψίζονταν στο

δίπτυχο «Τιμή και Ελευθερία». Πολέμησαν τους Βενετσιάνους, αρνήθηκαν τους Γενοβέζους, δεν έσκυψαν κεφάλι στους Βυζαντινούς. Και τιμούσαν τον λόγο τους ως την τελική τους πτώση.

Στις αρχές του ΙΘ' αιώνα, οι συγγενικές σχέσεις των Καλλέργηδων διακλαδίζονταν ως την τσαρική Ρωσία. Ο Δημήτριος Καλλέργης γεννήθηκε στην Κρήτη, στα 1803. Η εφηβεία τον βρήκε να σπουδάζει στην Πετρούπολη, φιλοξενούμενος του κόμη Νέσελροδ, θείου του και υπουργού Εξωτερικών του τσάρου. Ήταν 18 χρόνων, όταν ξέσπασε η ελληνική επανάσταση. Παράτησε Ρωσία και σπουδές και κατέβηκε στην Ελλάδα να πολεμήσει. Μετείχε σε πολλές μάχες, τραυματίστηκε στο Φάληρο, το 1827, και πιάστηκε αιχμάλωτος. Ελευθερώθηκε πληρώνοντας μεγάλο ποσό για λύτρα. Ο κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας τον έκανε υπασπιστή του και τον είχε στρατιωτικό συνεργάτη. Η βαυαροκρατία τον παραμέρισε. Το 1843 τον βρήκε συνταγματάρχη του ιππικού και ενταγμένο στο «ρωσικό κόμμα», που με θέρμη υποστήριζε την ψήφιση συντάγματος.

Ο Δημήτριος Καλλέργης και άλλα μέλη του ρωσικού κόμματος πλησίασαν τον ήρωα του 1821, Ιωάννη Μακρυγιάννη, και οργάνωσαν επανάσταση που προγραμματίστηκε για την 1η Σεπτέμβρη (1843). Σε σύσκεψη των αρχηγών, αποφασίστηκε ο ξεσηκωμός να μετατεθεί

κατά μια μέρα.

Ο βασιλιάς έμαθε για τις κινήσεις. Το πρωί, 2 Σεπτέμβρη, ο Μακρυγιάννης αποκλείστηκε από την χωροφυλακή στο σπίτι του. Δόθηκε μάχη. Κηρύχθηκε γενική επιφυλακή. Όμως, τη νύχτα, 2 προς 3 του μήνα, ο Καλλέργης και το ιππικό του απέκλεισαν τα ανάκτορα. Ο Όθωνας έκλεινε μόλις σαράντα μέρες ως μόνιμος κάτοικος του παλατιού. Βγήκε στο παράθυρο του ισογείου και ρώτησε, τι συμβαίνει. Ο Καλλέργης απάντησε πως λαός και στρατός θέλουν σύνταγμα. Ο Όθωνας είπε πως θα το φροντίσει και ζήτησε να διαλυθούν οι συγκεντρωμένοι. Ο Καλλέργης αρνήθηκε:

«Όχι, πριν να υπογραφούν τα κείμενα».

Τις κρίσιμες εκείνες ώρες, σ' ένα κτίριο της οδού Ερμού, εξελισσόταν μαραθώνια συνεδρίαση: Το διορισμένο «Συμβούλιο της Επικρατείας», σώμα που συνέτασσε τους νόμους, ασχολιόταν με τη νομική πλευρά της επανάστασης. Κατέληξαν στη σύνταξη μιας ιστορικής προκήρυξης «προς τον βασιλέα και τον λαό», με την οποία τάχθηκαν στην πλευρά των επαναστατών και υπέρ της παροχής συντάγματος.

Μπροστά στα ανάκτορα, κόσμος πολύς μαζευόταν. Γράφτηκαν τα κείμενα, ξημέρωσε 3η Σεπτέμβρη του 1843. Ο Όθωνας είπε πως θα τα υπογράψει, αφού συνεννοηθεί με τους πρεσβευτές. Ο Καλλέργης του το ξέκοψε. Κάποιος ειδοποίησε τον λοχαγό Ελευθέριο Σχινά του πυροβολικού να φέρει τα κανόνια, μήπως και διώξουν τον λαό που πλήθαινε και φώναζε συνθήματα υπέρ του συντάγματος.

Έφτασαν τα κανόνια, ο λοχαγός Σχινάς τα έβαλε ανάμεσα στ' ανάκτορα και τον κόσμο, φώναξε «Ζήτω το σύνταγμα» και τα έστρεψε κατά του παλατιού. Ο Όθωνας υπέγραψε. Ο λαός ζητωκραύγασε. Το ιππικό παρέλασε φωνάζοντας «Ζήτω ο συνταγματικός βασιλιάς». Οι πρεσβευτές των τριών δυνάμεων έδειχναν σκυθρωποί. Δεν περίμεναν ότι ο βασιλιάς θα υπέκυπτε. Είχαν την ελπίδα ότι θα παραιτηθεί.

Οι πρώ τες εκλογές

Η εθνοσυνέλευση, που προέκυψε μετά την επανάσταση της 3ης Σεπτέμβρη, είχε να επιτελέσει δυο αποστολές: Δημιούργησε τον πρώτο καταστατικό χάρτη της Ελλάδας (συνταγματική βασιλεία) και, στις 18 Μάρτη του 1844, ψήφισε τον πρώτο εκλογικό νόμο της χώρας. Συμβολικά, δημοσιεύτηκε στις 25 Μάρτη και, παρά τα φολκλορικά του στοιχεία, ήταν ο πιο προοδευτικός στον κόσμο, ως την ώρα εκείνη:

Απαγόρευε το δικαίωμα του «εκλέγεσθαι» στις γυναίκες, στους νέους κάτω των 25 χρόνων, σ' όσους είχαν δοσοληψίες με την Δικαιοσύνη (υπόδικους ή καταδικασμένους) και στους τεμπέληδες: Για να γινόταν κάποιος υποψήφιος βουλευτής, έπρεπε να έχει επάγγελμα ικανό να τον θρέψει ή κτηματική περιουσία στην εκλογική του περιφέρεια. Ισοδυναμούσε ένας βουλευτής σε κάθε 10.000 κατοίκους, εκτός από την Ύδρα που, τιμητικά, εξέλεγε τρεις, και τις Σπέτσες και τα Ψαρά, που, επίσης τιμητικά, εκλέγανε από δυο. Για λόγους ουσίας, ένας βουλευτής εκλεγόταν και από το σώμα των καθηγητών πανεπιστημίου!

Οι εκλογές έπρεπε να διεξαχθούν σε οχτώ μέρες. Το πρόβλημα ήταν ότι ο νόμος δεν ξεκαθάριζε, αν αυτές οι οχτώ μέρες έπρεπε να είναι κοινές για όλη τη χώρα ή όχι. Με αποτέλεσμα να ξεκινήσει η εκλογική διαδικασία τον Απρίλη του 1844 και, τον Σεπτέμβρη, σε ορισμένες περιοχές, να

συνεχίζεται ακόμα.

Η διάλυση της εθνοσυνέλευσης βρήκε την Ελλάδα με τρία κόμματα: το γαλλικό (ή «της φουστανέλας») με αρχηγό τον Ιωάννη Κωλέττη που επέστρεψε από το Παρίσι, το αγγλικό με αρχηγό τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο και το ρωσικό (ή «των Ναπαίων») με αρχηγό τον Ανδρέα Μεταξά.

Το γαλλικό κόμμα πρόβαλε τον άκρατο εθνικισμό, ενώ το αγγλικό τη μετριοπάθεια και τον εγγλέζικου τύπου κοινοβουλευτισμό. Το ρωσικό είχε σημαία την επικράτηση της ορθοδοξίας (και άρα ήταν ενάντια στον μη ορθόδοξο Όθωνα) και την κατοχύρωση των δημοκρατικών ελευθεριών του λαού. Λεγόταν και κόμμα των Ναπαίων, από το όνομα κάποιου θηριώδη Κερκυραίου ρωσόφιλου, Νάπα.

Ο Όθωνας ήθελε μια εκλογική κυβέρνηση συνασπισμού με τους Μαυροκορδάτο - Κωλέττη αλλ' ο τελευταίος αρνήθηκε να μετάσχει, για να μπορεί να κινείται πιο ελεύθερα. Έτσι, στις 30 Μάρτη του 1844, ορκίστηκε μονοκομματική κυβέρνηση Μαυροκορδάτου, που προκήρυξε τις εκλογές.

Αυτά, που ακολούθησαν, ελάχιστα έχουν να κάνουν με τις δημοκρατικές διαδικασίες, όπως σήμερα τις εννοούμε. Ο Κωλέττης συμμάχησε με τους στρατιωτικούς, που ήξεραν πώς να «πείθουν το λαό». Κι όπου δεν μπορούσαν να τον πείσουν, σήκωναν επαναστατική σημαία. Με πρώτον τον Θεοδωράκη Γρίβα, που, τέλη Απρίλη, σήμανε εξέγερση στην Ακαρνανία. Ο Μαυροκορδάτος έστειλε τον στρατό, μεσολάβησε ο Γάλλος πρεσβευτής Πισκατόρι, ένα πλοίο έφερε τον Γρίβα στον Πειραιά, ο καπετάνιος αρνήθηκε να τον παραδώσει, το πλοίο σαλπάρισε και τον έβγαλε στην Αλεξάνδρεια, όπου του έγινε υποδοχή ήρωα.

Μέσα Μάη, Τζαννετάκηδες και Μαυρομιχάληδες αρπάχτηκαν στη Μάνη αλλά τα βρήκαν, πριν να φτάσει ο στρατός. Από τις αρχές Ιουνίου, οι ρωσόφιλοι ξεκίνησαν διαδηλώσεις και ταραχές ενάντια σε (φανταστικούς και μη) αόρατους συνωμότες, ενώ οι ίδιοι δημιουργούσαν μυστικές οργανώσεις κι, όπου χρειαζόταν, συμμαχούσαν με τους γαλλόφιλους.

Κωλέττης και Μεταξάς υπονόμευαν συστηματικά τον Μαυροκορδάτο, στο παιχνίδι μπήκε και ο Όθωνας, ενώ η αγγλική πρεσβεία άφησε ακάλυπτο τον εκλεκτός της. Τέλη Ιουλίου, ένα σκάνδαλο έδωσε τη χαριστική βολή στον Μαυροκορδάτο: Δημοσιεύτηκε μια επιστολή του Αιγιώτη προεστού και πρώην αρχηγού του αγγλικού κόμματος Ανδρέα Λόντου προς κάποιον στην Πάτρα, με την οποία έδινε

οδηγίες για το πώς να πεισθούν οι ψηφοφόροι να τον προτιμήσουν. Στις 6 Αυγούστου, ο Μαυροκορδάτος παραιτήθηκε. Την ίδια μέρα, ορκίστηκε ο Κωλέττης και όρισε υπουργό Στρατιωτικών τον ρωσόφιλο Κίτσο Τζαβέλα, που ανέλαβε δράση.

Στις περισσότερες περιοχές, οι εκλογές έγιναν Μάη και Ιούνιο. Στην Αθήνα, μετά από πολλές αναβολές, ξεκίνησαν τέλη Ιουλίου και ολοκληρώθηκαν αρχές Αυγούστου. Χάρη κυρίως στην επαρχία, ο Μαυροκορδάτος είχε εκλέξει 52 βουλευτές σε ένα σύνολο 127 εδρών. Ο Κωλέττης, ως την ώρα που ορκίστηκε, αποτελούσε μικρή μειοψηφία. Από τη στιγμή, που ανέλαβε πρωθυπουργός, η δύναμή του ανέβαινε συνεχώς στις υπολειπόμενες περιφέρειες. Παρ' όλα αυτά, όταν στα τέλη Αυγούστου συνήλθε η Βουλή, ενώ οι εκλογές συνεχίζονταν, το γαλλικό κόμμα εξακολουθούσε να είναι μειοψηφία. Μέσα στη Βουλή, συμμάχησε με το ρωσικό. Άρχισε ο «έλεγχος» των εκλεγμένων.

Ο νόμος όριζε πως, μετά την ολοκλήρωση της κάθε ψηφοφορίας, οι κάλπες έπρεπε να σφραγιστούν και να μεταφερθούν στις πρωτεύουσες των νομών για καταμέτρηση. Το πώς έφταναν στον προορισμό τους, το περιέγραψε ο Μακεδόνας δημοσιογράφος και συγγραφέας Νικόλαος Δραγούμης. Συνοπτικά:

Οι κάλπες έφταναν στον τόπο της καταμέτρησης με σπασμένα σανίδια ή λιμαρισμένες τις σφραγίδες, ενώ, σε πολλές περιπτώσεις, οι ψήφοι μεταφέρονταν σε «σαπουνοσακούλες».

Στην Βουλή, όταν ο «εκλεγμένος» με ψηφοδέλτια που προέρχονταν από τέτοιες κάλπες ήταν κωλεττικός, σηκωνόταν κάποιος και εξηγούσε ότι το σπάσιμο των σανιδιών οφειλόταν στο νόμο της συστολής των στερεών σωμάτων, η λιμαρισμένη σφραγίδα ήταν απλά τυχαία σπασμένη κατά τη μεταφορά, η «σαπουνοσακούλα» ήταν κάλπη και ο κακοποιός που έκανε την καταμέτρηση είχε τον σεβασμό και την εκτίμηση των κατοίκων της περιοχής του. Στις περιπτώσεις των μαυροκορδατικών όμως, αρκούσε μια γρατσουνιά στην κάλπη, για να ξεσπάσει θύελλα καταγγελιών ότι είχαν να κάνουν με καραμπινάτη περίπτωση νοθείας!

Δεν μπορούμε να ξέρουμε, πόσο αντικειμενικός είναι ο Δραγούμης που είχε διατελέσει γραμματέας του μισητού στους Γάλλους Καποδίστρια. Το βέβαιο είναι πως ο Μαυροκορδάτος (από τους 52 που εξέλεξε) έμεινε με δώδεκα βουλευτές, ενώ η δική του εκλογή ακυρώθηκε έξι φορές, ώσπου να επικυρωθεί μια έβδομη!

Η πρώτη, έστω και με τέτοιον τρόπο, εκλεγμένη Βουλή των Ελλήνων συγκροτήθηκε σε σώμα και συνεδρίασε για πρώτη φορά τον Γενάρη του 1845. Πρώτος, έστω και έτσι, εκλεγμένος πρωθυπουργός αναδείχτηκε ο Ιωάννης Κωλέττης, που εξάντλησε την πρώτη του τριετία, κέρδισε και τις επόμενες εκλογές (1847) με συντριπτική πλειοψηφία αλλ' αμέσως μετά πέθανε από νεφρίτιδα, σε ηλικία 73 χρόνων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

262. Βλ. κεφάλαιο 18, «αυτόπτες στην βαρβαρότητα».

263. Νίκου Σβορώνου, «Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας», μετάφραση Αικατερίνη Ασδραχά.

264. Βλ. κεφάλαιο 17, «ο Γιαχόλιορης και οι λογαριασμοί».

265. Οι Γάλλοι ήθελαν τον Κωλέττη πρωθυπουργό, στην θέση του Άρμανσπεργκ, και, για να απαλλαγούν από αυτόν, οι Βαυαροί τον έστειλαν πρεσβευτή της Ελλάδας στο Παρίσι.

266. Πριν να του προκύψει ο θρόνος της Ελλάδας, ο Όθωνας

προοριζόταν για εκκλησιαστική σταδιοδρομία και είχε δάσκαλο τον φανατικό καθολικό ιερέα Oetel, μελλοντικό επίσκοπο του Άιχστατ.

267. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κήρυξε την ελληνική επανάσταση στις 24 Φλεβάρη του 1821, ενώ, στην Πελοπόννησο, οι Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και Δημήτριος Πλαπούτας την κήρυξαν στις 20 Μάρτη του 1821. Και, στις 23 Μάρτη του 1821, απελευθερώθηκε η Καλαμάτα.

268. Για παράδειγμα, από το δάνειο των 2.800.000 λιρών της Αγγλίας, στο κρατικό ταμείο έφτασαν 480.115 λίρες, ένα σελίνι και μια πέννα!

269. Χρήστου Εμ. Αγγελομάτη, «Ιστορικά Σπίτια της Αθήνας: Το Παλιό Πανεπιστήμιο» , περιοδικό «Νέα Εστία», τεύχος 217.

270. Ο φοίνικας ήταν *το επίσημο νόμισμα της τότε Ελλάδας, με ισοτιμία έξι φοίνικες προς ένα γρόσι.*

271*. Στα απομνημονεύματά του ο Μακρυγιάννης γράφει ότι, στις 3 Σεπτέμβρη 1843, οι οπαδοί του συντάγματος ειδοποιούσαν τους Αθηναίους με φωτιές για τον ξεσηκωμό, ενώ «* τῆς καμπάνες πῆγε ο᾽προδότης δήμαρχος ᾽Ανάργυρος Πετράκης κἰ ο᾽᾽αστυνόμος Μιμίκος Μισαραλιώτης καὶ οι᾽οπαδοί τους καὶ δὲν᾽άφησαν νὰ βαρέσουν».

(τελευταία επεξεργασία, 24 Νοεμβρίου 2020)